

Lo pallarès de la Vall Fosca

Estudi dialectològic sobre la parla pallaresa

Laura Martínez i Martín

Treball Final de Carrera de Filologia Catalana
Universitat Oberta de Catalunya
Segon semestre de 2014

Tutor: Vicent Garcia Perales
Consultor: Josep Soler Carbonell

ÍNDIX

| | |
|--|----|
| Agraïments..... | 4 |
| 1. Introducció | 5 |
| 2. Estat de la qüestió..... | 8 |
| 3. Metodologia i objectius..... | 11 |
| 4. Descripció lingüística | |
| 4.1. Fonètica. Vocalisme | 15 |
| 4.2. Fonètica. Consonantisme | 17 |
| 4.3. Morfologia nominal..... | 19 |
| 4.4. Morfologia verbal..... | 24 |
| 4.5. Sintaxi..... | 27 |
| 4.6. Lèxic..... | 28 |
| 5. La situació sociolingüística del pallarès | |
| 5.1. Iniciatives pel manteniment i difusió del pallarès | |
| 5.1.1. Corpus orals: Projecte <i>Aixalda</i> | 31 |
| 5.1.2. Llengua i noves generacions: Associació <i>Cambuleta</i> | 32 |
| 5.2. Promoció turística: <i>Gran Nord</i> , de TV3..... | 33 |
| 6. El futur del pallarès..... | 35 |
| 7. Conclusions..... | 38 |
| Bibliografia..... | 41 |
| Annexos: Qüestionaris lingüístics..... | 43 |

“Pensem i sentim en la mesura que ens ho permet la nostra llengua.”

(Joan Fuster, *Indagacions i Propostes*, 1981)

AGRAÏMENTS

La confecció d'aquest treball s'ha fet gràcies a la col·laboració desinteressada i l'ajuda espontània de molta gent, començant per la meua pròpia família i amics, que m'han animat en el projecte i m'han aconseguit contactes per a les enquestes dialectals.

Per descomptat, aquest estudi no hagués estat possible sense la participació fonamental dels set informadors dels pobles de la Vall Fosca que, molt amablement, han dedicat una estona a parlar amb mi i m'han permès descobrir el dialecte pallarès. Ells m'han proporcionat la matèria primera bàsica pel meu estudi: la seva llengua quotidiana. Gràcies, doncs, a l'Hermínia Canut i a la Maria Sabater, ambdues de la Pobleta de Bellveí, a la Maria Teresa Nasa de Pobellà, a la Navidad Escrivà de Guiró, al Jesús Soldevila d'Espui, a la Francisca Bruna de Senterada i a l'Òscar Díez, de Lleida.

Així mateix, vull esmentar també el suport que he rebut per part de l'escriptor Josep Coll (amb qui vaig parlar al principi per a orientar el treball i situar l'estudi geogràficament) i l'ajuda acadèmica del professor Ramon Sistac, així com del seu grup de col·laboradors de la Universitat de Lleida (especialment de l'Isaac Beà amb l'entrevista que em va concedir i que s'adjunta al material en àudio del treball), en l'assessorament sobre la confecció d'enquestes i la informació que m'han proporcionat sobre els estudis previs d'aquest dialecte.

Per últim, agraeixo al meu tutor del TFC, Vicent Garcia Perales, i al consultor Josep Soler Carbonell, que m'han orientat al llarg d'aquests mesos de feina, amb les correccions que m'ha assenyalat i, molt especialment, els ànims i la confiança que sempre m'han transmès.

1. INTRODUCCIÓ

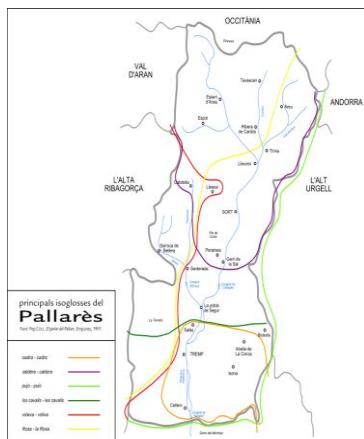
El 1861 Manuel Milà i Fontanals va proposar la coneguda divisió dialectal del domini lingüístic del català en dos grans blocs: l'oriental i l'occidental. El tret distintiu fonamental per a diferenciar aquestes dues zones és el tractament de les vocals àtones. Així, les vocals *a* i *e* neutralitzen en [ə] en el català oriental i es mantenen diferenciades en l'occidental. Semblantment, les vocals *o* i *u* neutralitzen en [u] en l'oriental i es diferencien en l'occidental.

Dintre d'aquests dos blocs trobem també altres dialectes i subdialectes (varietats de la llengua parlada en una zona geogràfica concreta) delimitats pel unes línies anomenades isoglosses, que separen els llocs per la presència o l'absència d'algun tret lingüístic determinat.



El bloc occidental, doncs, es divideix en dos grans dialectes: el nord-occidental i el valencià. Malgrat les similituds fonètiques generals que hem esmentat abans, cal dir que el nord-occidental és un dialecte constitutiu; és a dir, resultat de l'evolució del llatí parlat en la zona on s'implantà i per tant que era present des del naixement de la llengua. En canvi, el valencià és un dialecte consecutiu; és a dir que la llengua en aquest territori va ser implantada a conseqüència d'una repoblació posterior.

Dintre del dialecte constitutiu nord-occidental podem trobar tres subdialectes que coincideixen amb les àrees extremes del territori: al sud, el tortosí (parlat a les poblacions de Tortosa, Amposta, Mora d'Ebre, Gandesa i Vall-de-roures) i al nord el ribagorçà (parlat a l'Alta i Baixa Ribagorça i a la Llitera) i el pallarès (parlat a les comarques del Pallars Sobirà i el Pallars Jussà).



Mapa d'Isoglosses del Pallarès (Coll, 1991, p.19)

El pallarès, objecte del present treball, presenta la característica de ser un subdialecte força arcaïtzant amb trets prou significatius i diferenciats. La geografia de la zona està constituïda per diverses valls i els pobles que les conformen romanen aïllats encara dels nuclis més importants (Barcelona i Lleida, sobretot, però també Sort i Tremp), fet que contribueix al manteniment de la parla pròpia.

Tal i com ens recorda Coll¹, el grau de romanització va ser diferent a la Conca i a les valls muntanyenques. A l'Alt Pallars, segons Coromines, va existir una situació de bilingüisme des del segle X: la gent més cultivada parlava una mena de romanç derivat del llatí vulgar i els pagesos empraven una parla bascoïde. De fet, aquesta llengua bascoïde ha deixat restes en la toponímia i en el substrat².

Segle més tard, la zona pirinenca roman també fora de la dominació aràbiga i no és fins el segle XII que el comtat del Pallars Jussà passa a formar part de la Corona catalano-aragonesa. Durant molts anys, doncs, la comarca viu realment aliena a la innovació cultural de fora i la llengua conserva molts dels trets arcaïcs.

A principis del segle XX el Pallars és descobert per científics i excursionistes; comencen llavors les grans obres hidràuliques fetes per la Companyia La Canadenca a Cabdella i Talarn. Amb la construcció d'aquestes grans infraestructures, la Vall Fosca³ s'omple de treballadors vinguts de la resta de l'Estat i les influències d'altres llengües es van imposant, tot i que l'aïllament ancestral de la zona perdura fins a l'actualitat i ha preservat la parla d'influències foranies com a mínim fins a la segona meitat del segle XX.

¹ Coll (1991:14).

² Són freqüents els noms de pobles bascoïdes: Bisarri, Esterri, Gerri, etc.

³ Curiosament, "la Vall Fosca il·luminarà Barcelona" (Coll, 1991:16).

Aquest treball vol ser una petita contribució al coneixement del pallarès, un dels dialectes catalans que conserva més trets originaris i que no ha patit encara gaire el procés d'estandardització, ben comú a la resta de territoris de parla catalana.

Hem volgut fer una descripció –no extensa però sí significativa- d'aquest subdialecte i hem localitzat geogràficament el nostre estudi a la zona pirinenca coneguda com la Vall Fosca. Es tracta de tota la zona nord de la comarca del Pallars Jussà (la capçalera de la conca del riu Flamicell) consistent en un grup de petits nuclis rurals que conformen tota l'estructura de la vall. Es diu “fosca” precisament per les poques hores de llum que hi ha, degut a l'alçada de les muntanyes que la conformen. El poble més alt és Cabdella (a 1.420 metres) i arriba fins a Senterada (on s'ajunten el Flamicell i el Bòssia). Entre aquests dos extrems trobem 18 nuclis més que sumen el total de la població, constituïda pels veïns de la Pobleta de Bellveí, Estavill, Envall, Antist, Castell-Estaó, Beranui, la Plana de Mont-ros, Astell, Oveix, Aguiró, Paüls, Pobellà, Mont-ros, Molinos, la Torre de Cabdella, Aiguabella, Espui i la Central de Cabdella.

Hem decidit estudiar el parlar de la zona, a través d'unes enquestes lingüístiques fetes a informadors de cada poble (tots d'entre 67 i 97 anys), amb un total de cinc pobles de la vall; de sud a nord: Senterada, La Pobleta de Bellveí, Guiró, Pobellà i Espui.

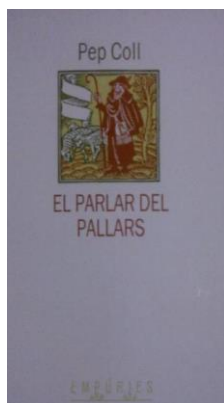
A través de les dades recollides, oferim una descripció fonètica, morfològica, lèxica i sintàctica de la parla palarresa i fem una comparació amb els estudis lingüístics previs –escassos, tanmateix- sobre aquestes contrades, per tal de veure si la llengua està evolucionat cap a una progressiva orientalizació o bé podem constatar un manteniment dels trets propis.

Finalment, farem una reflexió sobre el futur del pallarès i la consciència sociolingüística dels propis habitants de la zona. Veurem alguns intents de prestigiar i difondre la parla local entre les noves generacions i també de donar a conèixer la zona turísticament.

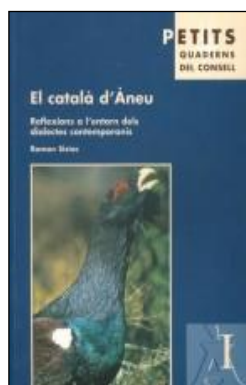
Tota llengua (i varietat lingüística) és un tret identitari important que cal preservar, perquè la seva pèrdua és, en definitiva, una pèrdua per al nostre coneixement del món. El cas del pallarès és potser un dels exemples més clars i esperançadors, pel que fa a l'esforç institucional que darrerament s'està fent pel seu manteniment i prestigi social.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

D'ençà que el gran lingüista Joan Veny (a finals dels anys setantes i començament dels vuitantes del segle passat) va descriure els dialectes catalans⁴, molts han estat els estudis posteriors que s'han dedicat a estudiar detalladament cadascun dels blocs (oriental i occidental) i els seus subdialectes.



En el cas concret del subdialecte pallarès, el primer estudi monogràfic dedicat a la seva descripció va ser *El parlar del Pallars*, de l'escriptor Pep Coll, de l'any 1991. El llibret de Coll va despertar l'interès pel subdialecte, sense pretensions d'esdevenir un manual per a especialistes, sinó més aviat simplement amb la voluntat personal de donar a conèixer el parlar de la zona on ell va néixer⁵. Conté una petita descripció lingüística⁶ i sobretot un glossari de termes pallaresos (el primer d'aquestes característiques, potser), un recull de locucions i frases fetes, de refranys i una mostra de relats populars (les anomenades *Cobles del Peirot*).



El següent intent focalitzat en la parla pallaresa el trobem en el llibre del professor Ramon Sistac, *El català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, de 1998; es tracta d'un estudi lingüístic de la zona específica de les valls d'Àneu. Retrobem aquí una petita descripció dels trets fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics de la zona, també feta en un llenguatge planer⁷. Sistac alerta –talment com ho feia ja Coll l'any

⁴ Veny, J.(1985), *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

⁵ Com ens recorda Sistac en el pròleg, és un llibre on “tot hi ha estat posat a l'abast de tothom, fins i tot dels mateixos pallaresos” (1991:10)

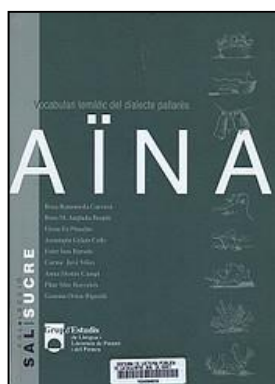
⁶ Es fa un tractament lingüístic certament breu (no arriba a 10 fulles) però l'autor destaca els aspectes fonètics i morfosintàctics més importants. A més, les dades d'aquest estudi no es van extreure a partir de qüestionaris dialectològics (fets a una certa mostra de població) sinó que el llibre en destaca els trets que el propi autor observava en els seus alumnes, en la gent del seu poble natal (Pessonada), etc.

⁷ Per exemple, el llibre no ofereix paraules en alfabet fonètic, sinó en transcripció, perquè qualsevol tipus de lector les pugui entendre.

1991- sobre la preocupant desaparició del dialecte i la progressiva estandardització de la llengua local. Malgrat aquesta pèrdua gradual del dialecte, encara que Sistac no creu que es pugui salvar tot el pallarès, sí es pot salvar –com ell diu- “el català *a la manera pallaresa*”⁸.

Una bona mostra de l'esforç que s'ha fet en els darrers anys per a la pervivència del pallarès es troba en el projecte Aixalda, que ha dirigit el mateix Ramon Sistac, des del Grup d'Estudis Lingüístics de la Universitat de Lleida, en col·laboració amb el Consell Comarcal del Pallars Sobirà.

Aquest projecte, iniciat l'any 2007 i amb estudis fets fins el 2010⁹, pretén impulsar el prestigi de la parla i l'orgull de la vall, mitjançant l'impuls econòmic i turístic a la zona, sense renunciar a les seves arrels. Dintre d'aquest projecte es van recollir i classificar dades lingüístiques d'un bon nombre d'informadors de pobles del Pallars, amb un ampli treball de camp, a través d'entrevistes que els mateixos pallaresos (professors, la majoria) feien als seus veïns.



Com a resultat del mateix projecte Aixalda, a més, el 2007 es va publicar el llibre *Aïna, Vocabulari temàtic del dialecte pallarès*, que és una de les primeres obres temàtiques dedicades al lèxic pallarès del món de l'agricultura, la ramaderia i del món de pagès; fet amb la voluntat de ser una obra de consulta a l'abast del personal docent dels centres educatius i de totes aquelles persones que s'interessin per la llengua pallaresa.

Altres estudis monogràfics destacables sobre la parla pallaresa són els que han dut a terme Josep Maria Bosch (memòria de llicència de 2005-2006) i Aida Vilanova (treball de 2on. de batxillerat de 2009).

El primer, titulat *L'àrea de llengua i els recursos dialectals. El dialecte pallarès als centres escolars*, té la particularitat d'estar escrit en pallarès i resulta un treball profund i

⁸ Sistac (1998:54)

⁹ Actualment les enquestes estan aturades, segons ens ha confirmat el mateix director.

rigorós sobre l'efecte de l'estandardització a l'escola pallaresa. L'obra pretén, a més de donar a conèixer la situació del dialecte, promoure estratègies per a recuperar la parla a l'escola, tant entre els docents com entre els alumnes.

El segon, titulat *El parlar d'Ainet de Besan (Vallferrera)*, està fet per a una alumna de 2on. curs de Batxillerat de l'escola La Salle, de Reus (amb la supervisió de la tutora i filòloga Olga Cubells) i se centra en els resultats obtinguts a través d'enquestes dialectològiques a quatre habitants del petit poble d'Ainet de Besan.

Per últim, esmentarem l'obra de Josep Reñé, *Estudis de dialectologia catalana, Volum XXVII. Dedicat a la comarca del Pallars Sobirà*. Es tracta d'un dels estudis més amplis que s'han fet darrerament sobre el pallarès, com a resultat de les enquestes fetes durant més de deu anys en un total de 117 pobles del Pallars. Actualment s'ha publicat un volum amb el lèxic de la zona i properament s'espera que surti a la llum un altre volum dedicat específicament a la morfologia.

A través del Grup d'Estudis Lingüístics de la Universitat de Lleida, hem sabut que actualment s'està preparant una tesi doctoral també sobre el dialecte pallarès¹⁰.

En resum, veiem que l'interès per l'estudi del dialecte pallarès ha anat guanyant terreny durant els darrers vint anys. Principalment impulsats per la Universitat de Lleida i per associacions de la zona, trobem tot un seguit de publicacions i iniciatives que intenten aprofundir en el coneixement d'aquest subdialecte. Constatem, a més a més, que gairebé tots els estudis s'han fet mitjançant la metodologia de l'enquesta, centrades en alguna de les valls de la zona. Certament cada vall –pel seu aïllament geogràfic- esdevé una unitat lingüística que pot ser estudiada per separat, dintre de la globalitat del pallarès. Així, hem trobat estudis sobre la Vallferrera i les Valls d'Àneu, però encara no n'hem descobert cap fet específicament a la Vall Fosca i aquest és també un dels motius pels quals hem centrat el nostre estudi en aquesta zona.

¹⁰ L'autor d'aquesta tesi és l'Isaac Beà.

3. METODOLOGIA I OBJECTIUS

Per tal de confeccionar el present estudi dialectològic, hem seguit una metodologia basada en la realització d'entrevistes semidirigides¹¹ i gravades en àudio per al seu posterior estudi.

La matèria primera, doncs, de tot el treball són les més de cinc hores de converses que hem mantingut amb els veïns dels pobles esmentats a la introducció. Ens hem centrat en homes i dones de més de 60 anys, perquè buscàvem el lèxic i la manera de parlar més tradicional possible (que es conserven en la gent gran). Ha estat un objectiu important, a més, saber el seu parer sobre el futur del dialecte, sobre què pensen de la manera de parlar dels seus fills (els que més han patit segurament l'estandardització¹²) i, sobretot, de la parla dels seus néts.

Com a primer pas, vam buscar la manera de trobar informadors dels pobles que volíem incloure dins del treball i aquesta va ser una primera fase no gens fàcil. A través del grup de Facebook *Parlapallarès*, vam contactar amb gent que tenia un especial interès en aquesta llengua i tot preguntant públicament a la pàgina vam contactar amb dues persones que tenien familiars a la Vall Fosca. Els informadors de Pobellà, Guiró i Senterada van sorgir precisament d'aquests contactes. A través d'amics i coneguts de la família (que tenien els padrins a Senterada i viuen actualment a Tremp) també vam poder contactar amb la primera informadora de la Pobleta de Bellveí.

Aconseguir la segona informadora va ser una veritable casualitat i una bona troballa, atès que era veïna de la primera entrevistada i, en saber què estàvem fent, es va oferir amablement per tal que li féssim l'entrevista.

¹¹ Hem seleccionat entre 90 i 100 ítems dels qüestionaris del *Atles Lingüístic de la Península Ibèrica* (ALPI) i també ens hem ajudat de fotografies, per tal que els informadors puguin dir el mot concret o expressió que cerquem (veure Annexos).

¹² La causa més important és la despoblació del Pallars; molta població d'entre 20 i 60 anys ha emigrat els últims anys als nuclis de població més grans (Barcelona i Lleida), amb la interferència lingüística que això comporta. També cal esmentar que la influència de l'escola i la televisió ha influït de manera definitiva en la pervivència del dialecte (en aquest grup d'edat).

Igualment, el contacte amb l'informador d'Espui va venir arrel d'una persona coneguda nostra a la Pobla de Segur, que ens va donar el seu telèfon i en vam concertar una cita.

Cal puntualitzar que durant l'entrevista a la informadora de Guiró (de 97 anys), també vam parlar força estona amb la seva filla (la Lola, que parla igual que la seva mare) i hem inclòs alguns exemples dels fragments en què ella intervé, fent referència dintre de la mateixa gravació.

Per últim, esmentem que hem inclòs una setena entrevista amb un informador parlant de nord-occidental estàndard (l'Òscar, que és de Lleida) per tal de tenir un punt de referència sobre la manera de parlar de l'estàndard nord-occidental i contraposar molts dels trets fonètics, morfològics i lèxics de la resta d'informadors pallaresos. Ell i la gent de la seva edat¹³ ja ha perdut molts dels trets morfològics pallaresos en la parla, però mantenen encara lèxic i expressions originàries pallareses.

Un cop fets els contactes, vam elaborar un qüestionari base a partir dels ítems dels qüestionaris de l'ALPI, seleccionant un total de 94 preguntes i organitzant-les en 3 blocs¹⁴.

El primer bloc consta d'onze preguntes sobre la situació i característiques personals dels informadors. Tot seguit, mostrem als entrevistats un total de 79 fotografies amb dibuixos dels conceptes sobre els quals volem que parlin (el cos, el menjar, els animals i els jocs tradicionals)¹⁵. Dues de les informadores (les de més edat; la Navidad de Guiró i l'Hermínia de la Pobleta) no van poder respondre a les preguntes de vocabulari, perquè ja no s'hi veien, però igualment els vaig fer l'entrevista, intentant treure en la conversa alguns dels conceptes que cercava.

Finalment, el qüestionari acaba amb 3 preguntes de tipus sociolingüístic, per tal de conèixer com ha canviat la vida dels pobles de la Vall Fosca, quines eren les festes

¹³ La majoria de la gent a partir de 20-30 anys ja no viuen al Pallars sinó a Tremp o Lleida, encara que en provenen.

¹⁴ S'adjunten els qüestionaris complets als Annexos.

¹⁵ Respecte a les eines materials que hem fet servir, hem gravat les entrevistes amb la gravadora del mòbil i hem fet un passí de diapositives amb una tauleta electrònica.

tradicionals que s’hi celebraven i, per últim, quina és la concepció que ells mateixos tenen de la seva llengua i quin futur creuen que té en les noves generacions.

Un cop fetes les entrevistes, s’ha treballat intensament amb els arxius d’àudio gravats i s’han estudiat els trets lingüístics més significatius, per tal d’analitzar-los amb detall, a l’apartat 4 d’aquest treball. Adjuntem tots els arxius de so¹⁶ i en farem esment al llarg de tot el treball, citant els passatges més interessants de la següent manera: *Inf.* (informador/a natural de) + *nom de la població* + *min.* (minut concret de l’enregistrament d’àudio).

Les referències són les següents:

| Citació | Arxiu de so | Informador |
|----------------|--------------------------|---|
| Inf. 1 Pobleta | <i>Inf 1 Pobleta.wav</i> | Hermínia Canut |
| Inf. 2 Pobleta | <i>Inf 2 Pobleta.wav</i> | Maria Sabater |
| Inf. Pobella | <i>Inf Pobella.wav</i> | Maria Teresa Nasa |
| Inf. Espui | <i>Inf Espui.wav</i> | Jesús Soldevila |
| Inf. Guiró | <i>Inf Guiro.wav</i> | Navidad Escrivà i la seva filla, la Dolors. |
| Inf.Senterada | <i>Inf Senterada.wav</i> | Francisca Bruna |
| Inf. Lleida | <i>Inf Lleida.wav</i> | Òscar Díez |

L’objectiu de les entrevistes, és clar, era aconseguir una conversa relaxada amb la gent local; una excusa perquè, rere els conceptes, sorgís la llengua original, la pronúncia tradicional, el lèxic propi d’aquella zona i les anècdotes de la vida diària. Les enquestes, doncs, han estat centrades en els conceptes concrets pels quals preguntàvem, però també han sorgit altres temes interessants que ens han ajudat a conèixer la realitat de la vall.

¹⁶ Aquests arxius són propietat de l’autora d’aquest treball. Per motius d’espai (estem parlant d’un total de 1.73 Gb), els trobarem disponibles per a la seva consulta lliure i gratuïta a internet a l’adreça següent: <https://www.dropbox.com/sh/1sphokbsql6ib53/SzoLyVW6zR?n=3688423>

Aquest treball de final de carrera vol ser una continuació (i aportar dades noves) a tots els estudis dialectològics que s'han fet fins ara sobre aquest tema. Cal preguntar-nos sobre el futur del pallarès i aquest serà el nostre principal objectiu al llarg d'aquest treball.

Partim de la hipòtesi que la situació actual del pallarès es troba en un punt d'inflexió crític. D'una banda, molts estudiosos alerten sobre el perill imminent de la seva desaparició (ja Coll ho vaticinava i tots els treballs posteriors consultats així ho deixen entreveure). D'altra banda, però, en pocs anys estem assistint a diversos intents perquè aquesta parla no caigui en l'oblit; des de la tasca de l'associació Cambuleta, que facilita el coneixement del dialecte per part de la canalla (veritable impuls de futur d'una llengua) fins a la recent emissió de la sèrie de televisió *Gran Nord* de TV3, amb un èxit d'audiència considerable i que ajuda, sens dubte, a difondre una parla segurament desconeguda pel gran públic català.

Quin futur cal esperar pel pallarès? Segurament la resposta a aquesta pregunta només el temps ens la donarà, però pensem que interessar-nos per l'estudi d'aquesta parla és una manera més de mantenir-la viva.

- Es manté de vegades la vocal pretònica en paraules com *caragol*, *taronja*, *escarabat*, tot i que també cau en algunes paraules, com *vritat*, *brenar*, *carbassa*, etc.

Exemples:

“*cargol*” (Inf. Espui, min. 9:20)
“*escarabat*” (Inf. Espui, min. 12:56)
“*taronja*” (Inf. Espui, 22:06)
“*cargol*” (Inf. 2 Pobleta, min. 3:33)
“*això é vritat*” (Inf. Guiró, min. 2:55)
“*i a después brenaven*” (Inf. 2 Pobleta, min. 31:42, 31:54)

- Els diftong creixents del tipus GUA, QUA solen mantenir-se.

Exemples:

“*la llengua*” (Inf. Espui, min. 3:37), “*paraigües*” (Inf. Espui, min. 15:52) però també tenim pronúncies sense diftong, com “*llenga*” Inf. Pobellà, min. 3:59.
“*eggues*” (Inf. Guiró, min. 20:35)

- Per últim, destaca el tancament de *e* àtona en [i], per influència de la *i* tònica o d’una consonant palatal.

Exemples:

“*ginoll*” (Inf. 2 Pobleta, min. 40:50), “*istiu*” (Inf. Espui, min. 4:58 part 3), “*sinyor*” (Inf. Espui, min. 40:17)

4.2. Fonètica. Consonantisme

Els trets fonètics més destacables del sistema consonàntic del pallarès son els següents:

- Manca de iodització en els grups C’L, G’L i L[j]: *abella*, *palla* (i no *abeia*, *paia*). Tots els informadors pronuncien *polls* (i no *pois*), *cervell* (i no *cervei*) i *ulls* (i no *uis*).

Exemples:

“**polls**” (Inf. Espui, 09:13) i “**cabells**” (Inf. Espui, 30:15).
“*abans, n’hi havien molts de **polls***” (Inf. 2 Pobleta, 2:34)

- La *g* i *j* a començament de paraula o darrere consonant es pronuncien africades, enlloc de la pronúncia fricativa pròpia del català oriental:

Exemples:

“**txicolata**” (Inf. d’Espui i Inf. 2 de Pobleta)

En canvi, entre vocals, la *j* s’articula en una *i* consonàntica:

Exemples:

“*hi ha unes escales que **pu[i]en***” (Inf. 2 Pobleta, min. 35:20)
“*per qui **pu[i]en** les auvelles*” (Inf. d’Espui, min. 46:10)
“ *festa **ma[i]or** ”* (Inf. Guiró, min. 37:54)

- No hi ha intercalació de la *d* apendètica entre *l/n* i *r*.

Aquest tret l’hem constatat, sobretot, en la informadora de més edat (de Guiró, 97 anys) i no pas en els informadors de la resta de pobles. Es tracta d’un arcaisme lingüístic, present també en el dialecte rossellonès i en el català septentrional de transició.

Exemples:

“*una cosa que no va **entènre***” (Inf. Guiró min. 00:52), “***vénre***” (Inf. Guiró min. 3:12 i 8:40) i “***vinre***” (Inf. Guiró min. 3:28)

- La *b* present a l’adverbi *també* no es pronuncia mai: [tamé].

- La realització de la nasal adventícia és una característica pròpia dels parlars occidentals. També es dona en pallarès.

Exemples:

Magrana pronunciat “*mangrana*” (Inf. Espui)

- La labiodental sonora es manté.

La pronúncia de la labiodental [v] no és pròpia del pallarès, per tant, la distinció entre V i B no s'hi fa present: Fava: fa[β]a / Vaca: [b]aca / Bèsties: [b]esties.

- En algunes paraules, la –NN- llatina no ha esdevingut *ny*, com en català general.

Exemples:

“*bana*” en lloc de *banya* (Inf. Espui, min. 12:22)

- Trobem molt sovint la geminació de les consonants *b* i *g* davant de semivocal.

Exemples:

“*a la sortida del pobble*” (Inf. 2 Pobleta, min. 35:01)

“*probblema*” (Inf. Senterada, min. 55:35)

4.3. Morfologia nominal

En pallarès, com en tot el bloc occidental, es manté la nasal dels plurals antics proparoxítons llatins, acabats en *n* (un tret antic general en tot el català medieval).

Així, el plural d'*home* és *hòmens* o de *jove*, *jòvens*.

Exemples:

“*jovens no en queden*” (Inf. Espui, min. 32:20)

“*ràvens*” (Inf. Pobellà, min. 30:29)

L'article.

En pallarès, l'article determinat presenta variacions respecte de la resta del nord-occidental.

| | Singular | Plural |
|---------|----------------|------------------|
| Masculí | Lo / l' | Les / los |
| Femení | La / l' | les |

La forma arcaica *lo* és d'ús habitual; no s'utilitza gaire la forma *el* i s'apostrofa *l'* quan va davant de vocal. Tanmateix, hem trobat que tant l'informador 2 de Pobleta com el d'Espui barregen ambdues formes.

Exemples:

“*els garvers... aguestos que seguen lo blat*” (Inf. 2 Pobleta, min. 30:15)
“*Lo poble*” (Inf. Espui, min. 36:38) i “*el cap*” (Inf. Espui, min. 3:21)

Tant pel masculí com pel femení plurals, hom utilitza sempre la forma *les*.

Exemples:

“*les polls*” (Inf. 2 de Pobleta, min. 3:30), “*les alls*” (Inf. 2 de Pobleta, min. 23:52),
“*les ulls*” (Inf. Espui, min. 3:34), “*les companys*” (filla Inf. Guiró, min. 31:37), “*les colzes*” (Inf. Senterada, min. 3:13)

També hem sentit la reducció de l'article (*les*) a la forma *es*, que es produeix en el parlar ràpid i especialment en combinació amb preposicions (*de*, *a* i *per*).

Exemples:

“*al costat des cols*” (Inf. Espui, min. 00:48 part 3)
“*lo pare des nois*” (Inf. Guiró, min. 06:22)
“*des teulats*” (Inf. Espui, min.17:31)
“*hi ha lo d'aixo des cotxes*” (Inf. 2 Pobleta, min. 35:17)
“*va a pescar es truites*” (Inf. Pobellà, min. 34:42)

Davant de nom propi de persona, l'article habitualment se suprimeix.

Exemples:

“*lo xiquet treballa amb Gracieta*” (filla de Inf. Guiró, 28:40)
“*Jordi mateix...*” (filla d'Inf. Guiró, 31:31)

També és habitual suprimir-ho quan s'esmenta el nom de la casa. Aquesta és una denominació molt comuna al Pallars; gairebé com si es tractés d'un nom propi, les famílies es coneixen amb el nom de cada casa:

Exemples:

“*Casa Barrau*” (Inf. 1 Pobleta, 2:10), “*Casa Ramonet de Maria*” (Inf. Guiró, 1:21)

En les expressions horàries, els nostres informadors suprimeixen també els articles.

Exemples:

“*venive 10 hores*” (venien les 10) (Inf. 2 Pobleta, min. 31:12)

Demostratius.

Els demostratius tenen dos graus, igual que en nord-occidental en general, però el pallarès presenta unes variants sonoritzades pròpies.

| | Forma pallaresa |
|------------|---|
| Proximitat | Aguet, aguesta, aguestos, aguestes |
| Llunyania | Aguell, aguella, aguells, aguelles |

La sonorització és plenament vigent, gairebé a tots els informadors entrevistats.

Exemples:

“*aguestos*” (Inf. Espui, min. 40:11)

“*els garvers... aguestos que seguen lo blat*” (Inf. 2 Pobleta, min. 30:15)

També hem detectat l'ús esporàdic de les variants *ageix* i *açò*.

Exemples:

“*unes coses d'ageixes*” (Inf. Guiró, min. 05:49)

“*no n'hi ha d'ageixs*” (Inf. Espui, min.14:15)

Pronoms personals.

Pel que fa a la morfologia dels pronoms personals forts presenten les variants *natres/naltres* (nosaltres) i *vatres/valtres* (vosaltres).

Exemples:

“*natres*” (Inf. 1 Pobleta, min. 26:13)

“*mos les menjaven natres*” (Inf. 2 Pobleta, min. 21:57)

“*natres a casa...*” (Inf. Guiró, min. 21:47)

No existeix la forma forta de primera persona *mi*, sinó que s'utilitza la forma *jo*, fins i tots precedida de preposició.

Exemples:

“*amb jo no van sapiguer re*” (Inf. 2 Pobleta, min. 2:50)

“*a jo m'agrada molt*” (Inf. 2 Pobleta, min. 21:09, 24:34 i 37:06)

“*jo em semblave que...*” (Inf. Guiró, min.19:48)

El tractament habitual per a dirigir-se a les persones varia: s'utilitza la forma *vós* en adreçar-se a la gent gran o als padrins (avis). *Vostè*, en canvi, és la forma d'adreçar-se als forasters i *tu* només s'utilitza aplicat a les bèsties, la canalla i a persones de la mateixa edat i condició.

Entre els nostres informadors, hem notat efectivament el tractament de *vostè* a l'adreçar-se a nosaltres (que som de fora).

Exemples:

“*sap què é una secca*” (Inf. 2 Pobleta, min. 2:08)

“*no vinen a fira*” (Inf. 2 Pobleta, min. 33:11)

“*è vegetariana, vostè?*” (Inf. 2 Pobleta, min. 28:58)

“*què li sembla*” (Inf. Senterada, min. 2:15)

En la conversa col·loquial, s'utilitzen les formes plenes dels pronoms febles: *me, te, se, mos, vos*.

Exemples:

“**mos** ho van prendre tot” (Inf. 1 Pobleta, min. 26:04)

"**mos** les menjaven natres" (Inf. 2 Pobleta, min. 21:57)

“**mos** feve repàs” (Inf. Espui, min. 00:51)

Les formes *mos* i *vos*, quan entren en contacte amb un article determinat es contrauen, de manera que s'obtenen les formes *mo'l* (*mos* + *el*) i *vo'l* (*vos* + *el*), quan la contracció es fa amb un article masculí, i *mo les* (*mos* + *les*) i *vo les* (*vos* + *les*), quan ho fa amb un de femení.

Exemples:

“**Vo'l** vull dar a provar” (Inf. Espui, min. 40:57)

“**Mo'n** va sobrar” (Inf. 2 Pobleta, min. 26:45)

Com ens recorda Coll¹⁸, com a tret distintiu de la resta del català nord-occidental, al Pallars es conserva viva la combinació literària *li'n* (*li+en*), en comptes del *n'hi*. Trobem un exemple pronunciat per la Paquita, de Senterada:

“**Li'n** vai donar” (Inf. Senterada, min. 60:02)

Pronoms possessius

A les formes possessives de femení singular, destaca el manteniment de la *wau*:

| | Masculí | Femení |
|------------------------|--|---|
| 1 ^a persona | meu/meus nostre/nostres | me<u>u</u>a/me<u>u</u>es no<u>u</u>tra/no<u>u</u>stres |
| 2 ^a persona | teu vostre/vostres | te<u>u</u>a/te<u>u</u>es vo<u>u</u>tra/vo<u>u</u>stres |
| 3 ^a persona | seu | se<u>u</u>a/se<u>u</u>es |

¹⁸ Coll, 1998:26

Exemples:

“*la meua neta*” (Inf. 1 Pobleta, min. 29:00)

També és comú l'ús de les formes àtones dels parentius: *mon* pare, *ma* mare, *sa* tia, etc.

Exemples:

“*es va morir sa mare... son pares*” (filla de Inf. Guiró, min. 29:04)

“*a mon germà*” (Inf. Senterada, min. 8:37)

4.4. Morfologia verbal

Present d'indicatiu

El pallarès, com tot el bloc nord-occidental, fa la primera persona del present d'indicatiu en [o]. Morfològicament, doncs, és el mateix tret que trobem al català central, però en nord-occidental aquesta *o* no neutralitza en [u].

Exemples:

“*Hi ha molts dies que no sopo*” (Inf. Espui, min. 31:14)

Respecte a la 3^a persona singular, els verbs de la primera conjugació fan el present en [e] (diferenciant-se clarament del bloc oriental: ell cant[ə] / ell cant[e]). En totes les conjugacions, els verb fan la 3^a persona singular també amb [e]: ell cantari[e], etc.

Exemples:

“*una que cante*” (Inf. Senterada, 13:57)

En pallarès, a més, es manté la vocal temàtica /á/ per a la 4^a i 5^a persones de la 1^a conjugació: *natres cantam*, *valtres cantau*.

Els verbs *fer* conjuga la 1^a pers. singular en la forma “*fai*”

Exemples:

“*fai*” (Inf. Espui, min. 20:06)

L'imperfet d'indicatiu

Els verbs de la 1^a conjugació oscil·len entre el manteniment de la bilabial de la terminació (*avɛ*) i la pèrdua d'aquesta consonant.

Exemples:

“*se la menjaɛn*” (Inf. Pobellà, min. 09:21)

“*quan menjaɛ peix se l'infrac el cap*” (Inf. Senterada, min. 8:48)

“*en quedaes vermell*” (Inf. Senterada, min.7:16)

També ens trobem amb les terminacions [*βom*] i [*βow*] a la 4^a i 5^a persones de l'imperfet:

Exemples:

“*antes en dàvom als vedells per engreixa 'ls*” (Inf. Espui, min. 24:32)

“*quan segàvom*” (Inf. Senterada, min. 3:38)

El tret més característic que presenta el pallarès en la morfologia verbal és la formació de l'imperfet d'indicatiu, en els verbs de la 2^a i 3^a conjugació, amb el mateix paradigma que els de la primera conjugació.

És a dir, trobem les terminacions *-eva* i *-iva* a molts verbs. Aquest tret l'hem trobat en tots els informadors de més de 60 anys de la Vall Fosca. És un tret que definitivament s'està perdent entre la gent més jove. L'informador de Lleida, per exemple, ja no ho conserva.

Exemples:

Obrir: “*fins ara **obrieven***” (Inf. 1 Pobleta, min. 11:38)
Dormir: “*se li **adormive** a la falda*” (Inf. 2 Pobleta, min. 13:08)
Saber: “*ni **sabiva** que existia*” (Inf. 2 Pobleta, min. 21:01)
Venir: “*en acabat **venive** l'esmorzar... es **feven** lo freginat*” (Inf. 2 Pobleta, min. 30:54)
Beure: “*es **beieben** vi*” (Inf. 2 Pobleta, min. 31:38)
Perdre: “***perdeves** el destino*” (Inf. Espui, min. 1:59)
Tenir: “***tenive** 13 anys*” (Inf. Guiró, min. 04:27)
Dir: “*es **dive** Ton*” (Inf. Guiró, min. 07:51)
Poder: “*no **podeven** anar a caçar*” (Inf. Pobellà, min. 19:41)
Fer: “*abans tamé ho **fèvem***” (Inf. Pobellà, min. 21:34)
 “*Girella en **fèvom***” (Inf. Senterada, min. 24:13)
Batre: “***batívom** aquí a la era*” (Inf. Senterada, min. 3:55)
Venir: “***vinive** la primavera [...] **vinive** l'istiu*” (Inf. Senterada, min. 28:57)
Riure: “*natres mon **reïvem***” (Inf. Senterada, min. 51:30)

El verb *ser* té la peculiaritat de pronunciar una [ɛ] tònica a la 3^a persona del singular, perdent el morfema de terminació *-s*.

Exemples: (hi ha multitud d'exemples a totes les entrevistes, però esmentarem dos en concret)

“*No **é** molt frequent*” (Inf. Espui, min.7:58)
“*has de mirar si ho **é** o no ho **é***” (Inf. Senterada, min.59:04)

Present de subjuntiu i incoatius

En pallarès, el present de subjuntiu presenta el morfema /e/ (pronunciat sempre [e]) pels verbs de la 1^a conjugació i una /a/ per la 2^a y 3^a conjugació, que es realitza fonèticament com una [a] en posició final i [e] en síl·laba seguida de consonant.

Exemples:

“no en **busques**” = “no en busquis” (Inf. Espui, min. 23:01)
“perquè es **tingue** lo peix més viu” (Inf. Senterada, min. 8:13)
“que **vaiga** o que em **quede**” (Inf. Guiró, min. 49:35)

Troben també variants incoatives, amb l'increment *-isk*.

Exemples:

“no **patisques**” (filla de Inf. Guiró, min. 4:53)
“no s'us **ocurresque** mai arranca 'la” (Inf. Senterada, min. 9:25)
“**visquive** a Pobbla” (Inf. Senterada, min.47:43)

Imperfet de subjuntiu

L'imperfet presenta algunes formes peculiars, com per exemple:

“veiguesses” (Inf. Espui, min.20:00)
“si jo fose com tu” (Inf. Guiró, min. 50:08)
“si poguessa marxar” (Inf. Guiró, min. 50:13)

4.5. Sintaxi

Les construccions sintàctiques (diferenciades del nord-occidental) passen més desapercbedes en pallarès. Potser és l'aspecte lingüístic que menys diferències presenta, tot i que sí trobem encara alguns trets singulars entre els informadors més vells (especialment la nostra informadora de 97 anys de Guiró).

La combinació d'infinitiu + pronom feble, en pallarès es construeix amb una caiguda de la “r” final i una contracció del pronom.

Exemples:

“engreixa’ls” (=engreixar-los) (Inf. Espui, min. 24:32)

“estaca’l” (=estacar-lo) (Inf. Espui, min. 37:30)

Exemples:

“sí, prou sé” (Inf. Espui, min.10:58)

“sí, prou” (Inf. Lleida, min. 24:36)

Trobem el mot “cap” utilitzat per a reforçar una frase negativa (en lloc de l’equivalent “pas” en estàndard)¹⁹.

Exemples:

“tu no ets **cap** d’aquí” (Inf. Guiró, min. 58:17)

4.6. Lèxic

El lèxic és segurament la part de la parla palleesa que més genuïnament diferenciava en el passat aquest dialecte de la resta i que ho continua fent encara, tot i que també és la part que més ràpidament està desapareixent i s’està substituint pel vocabulari estàndard.

La raó cal buscar-la en part en l’abandonament de la vida de pagès i en part també en el despoblament que va patint la zona en els darrers anys, amb el trasllat de la població més jove a altres àrees més industrials, com Lleida o Barcelona, que comporta inevitablement la substitució de termes antics i genuïns palleesos pels corresponents mots emprats als dialectes nord-occidental o central.

Com en totes les àrees rurals i aïllades de muntanya, les paraules emprades per a referir-se a certs temes (com per exemple les feines del camp, la flora i fauna de la zona, els fenòmens meteorològics, els estris de la llar, el menjar o la família) eren mots propis amb una morfologia antiga i per tant original respecte de les formes usades comunament en català o bé amb unes variacions lleus respecte al mot estàndard.

¹⁹ Per a una visió molt més detallada de l’us sintàctic d’aquest adverbi negatiu remetem al recent estudi de Llop (2013).

Per exemple, sentim encara la variació del mot “*porc fer*” -i derivats, com “*gat fer*”- per a referir-se l’animal salvatge (por senglar) o d’adverbi “*alzòrens*” (aleshores), així com també podem escoltar paraules originàries en pallarès com “*potxó*” (petó), “*carriscle*” (espinada, columna vertebral) o “*murisec*” (rat penat).

El recull lèxic coordinat per Ramoneda²⁰ és una fantàstica mostra del vocabulari antic sobre el món de pagès i ramader. També destaquem l’article de Reñé²¹, on esmenta més de 1500 paraules pallareses, donant les definicions i ubicant on es diu cadascun dels mots, recollits en entrevistes fetes a la comarca durant més de 10 anys. El professor Sistac -com hem dit a l’apartat “*Estat de la qüestió*”, en esmentar el seu llibre²²- també inclou un petit vocabulari pallarès de 14 pàgines. Per a un estudi en profunditat del lèxic pallarès, doncs, remeto als estudis citats fins ara.

Durant les entrevistes fetes per la nostra investigació, hem preguntat explícitament sobre un vocabulari temàtic molt concret (mitjançant uns fotografies que ensenyàvem simultàniament a la conversa sobre el cos humà, els animals, els jocs i el menjar) però també han anat sorgint paraules curioses durant la conversa més relaxada.

Els informants ens han esmentat, a través de les fotografies mostrades, una sèrie de paraules pallareses (que es mantenen encara) i que passem tot seguit a desglossar, en ordre d’aparició:

Sanlluc (singlot): Inf. Espui i Pobellà.

Orxegar (vomitar): Inf. Espui i Lleida.

Voliana/paloma (papallona): Inf. 2 de la Pobleta.

Pulses (puces): Inf. 2 de Pobleta, Espui i Senterada.

Seca o Creixença (papparres): tots els informadors excepte el de Lleida.

Murisec (rat penat): tots els informadors que han respost a les paraules de les fotografies.

Galapat (granota): Inf. 2 de la Pobleta i Espui.

Cullereta (cap-gros): Inf. 2 de la Pobleta, Espui i Senterada.

Rata paniquella/sallarda (ratolí): Inf. 2 de la Pobleta i Espui respectivament.

Taradanys (teranyina d’aranya): Inf. 2 de la Pobleta, Espui i de Pobellà.

Porc fer (porc senglar): Inf. Espui, de Pobellà, de Senterada i de Lleida.

Moixó (ocell): Inf. Espui, de Pobellà i de Senterada.

Baralluga (baldufa): Inf. de Pobellà.

Cabosseta, cambusseta, Capbusseta, Cabusseta (tombarella): els informadors pronuncien variants similars. També tenim notícia que aquest mot es diu en pallarès “*cambuleta*”, però cap dels informadors la coneix.

Fragues (maduixes): Inf. Espui i de Pobellà.

Jordons (gerds, mores): Inf. Espui.

Roiol/ronyol, riol, moll (pinyol): diversos informadors.

Tavella (mongeta): Inf. 2 de la Pobleta, Espui i de Senterada.

Trumfa (patata): Inf. Espui.

Tomata (tomàquets): Inf. 2 de la Pobleta.

Garrota (pastanaga): Inf. Espui, Pobellà i Senterada.

Altres mots peculiars que han anat sorgint durant la conversa són:

Panxell (part de darrera de la cuixa): Inf. Espui min. 5:18.

Camí (vegada): Inf. Espui, min. 21:12.

Fargat/desfargat (anar amb la camisa per dintre/fora dels pantalons): Inf. Lleida, min. 25:43.

Padrí/padrina (avis): Inf. de Guiró, min. 49:32.

Orc/orca (persona esquerpa): Inf. Lleida, min. 26:15.

Fato/fata (ruc/ruca, persona curta de gambals): Inf. Lleida, min. 26:28 i Guiró.

Furro (esquerp): Inf. Lleida, min. 26:50.

Maitant! (expressió pallaresa que vol dir “tranquil, no pateixis”): Inf. Lleida, min. 27:23.

Per últim, esmentarem que hem detectat en tots els informadors força paraules que tenen una pronúncia castellana, com *después, antes, bueno, desde luego, pues*, etc.

5- LA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DEL PALLARÈS

5.1. *Iniciatives pel manteniment i difusió del pallarès*

5.1.1. **Corpus orals: Projecte Aixalda**

L'any 2007 el Consell Comarcal del Pallars Sobirà, amb la subvenció de la Diputació de Lleida, va encarregar al professor de la Universitat de Lleida (UdL) Ramon Sistac un treball d'investigació per recuperar paraules del dialecte català-pallarès i confeccionar-ne material escolar i guies turístiques. El projecte es va batejar com a “Aixalda”, que en pallarès significa 'espurna', en el sentit de la partícula que salta del foc i en català 'espurna'.

La feina de camp per a aconseguir tot el corpus oral va ser duta a terme per a entrevistadors de la zona (només del Pallars Sobirà, com ens comenta Beà a l'entrevista Beà, min. 00:48-5:17), per tal que entrevistessin als informants dels pobles. Es tractava de mestres (d'uns 97 pobles diferents) que treballaven allà i que gravaven les converses amb els informadors sense cap qüestionari dirigit. Intentaren agafar gent de diferents franges d'edat, diferents sexes, etc. (en els pobles que ho permetien, amb bastanta població).

El treball pretenia per fer la “foto” de com es parlava a la comarca a principis del segle XXI i estudiar el dialecte pallarès, a més d'acostar els resultats a la gent.²³

En aquests moments el projecte ja ha finalitzat i els resultats de l'estudi no s'han fet públics, tot i que les entrevistes gravades es conserven a la Secció de Filologia Catalana de la UdL²⁴.

²³ Cf. Sistac: <http://www.normalitzacio.cat/noticia/index.php?sec=noticia&n=8445>

²⁴ Carme Vallés i Noèlia Motlló parlaven ja l'any 2009 de més de 6 Gb. de gravacions d'àudio (en presentar el projecte: Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Vol.1, Lleida, 2009, pàg. 486).

5.1.2. Llengua i noves generacions: Associació *Cambuleta*

També està fent una important feina de difusió d'aquesta parla l'associació cultural *Cambuleta*, creada pel grup "Lo carriscle" de Sort. Aquesta associació està formada per un grup de joves que tenen en comú un fort sentiment identitari envers el Pallars i comparteixen la preocupació per les problemàtiques que l'afecten. Un punt important – com afirmen ells mateixos en diverses entrevistes²⁵ – és la preocupació per la pèrdua progressiva de determinats trets distintius de la llengua pallaresa.

Es tracta d'una associació sense ànim de lucre que s'autofinança a través de la venda de samarretes en el marc del projecte *parlapallares.cat*²⁶ i es dedica entre altres coses a la publicació de contes infantils en pallarès. En aquests moments tenen ja set contes publicats: *Cantallops* (2007), *Un dia amb l'Àssua* (2008), *Lo padrí James* (2008), *Jep lo llarg i l'estel Polar* (2009), *Lo Roïgó. Un col·leccionista de paraules* (2010), *Una de Minairons* (2011) i *Lo drac gros al país xic* (2013).



En cadascun dels contes surten paraules en pallarès que estan explicades al final en un glossari, i una guia de lectura amb l'ortografia correcta de cada mot en català estàndard. A més, inclouen un CD amb el conte narrat en dialecte pallarès, per a veure com sona aquesta parla²⁷.

Darrerament han presentat l'exposició itinerant "*Supo-supò amb el Pallarès*"²⁸, que està pensada per a un públic familiar i concretament vol apropar el pallarès als més menuts,

²⁵ Per exemple, en aquest article aparegut al diari *Comarques* (el 21 Desembre de 2007): <http://www.comarquesdeponent.com/l-entrevista/item/2681-%5C%22sining%C3%BAnohiposaremeisomconscientsquealdialectepallar%C3%A8sliquedenpocsanysdevida%5C'>.

²⁶ Cf. <http://parlapallares.cat/> i també han impulsat un grup homònim molt actiu al Facebook, on els pallaresos intercanvien lèxic, expressions i refranys.

²⁷ Cf. <http://contescambuleta.blogspot.com.es/2009/12/cambuleta-ja-te-nou-conte.html> i podem veure l'acollida que han tingut en diversos col·legis de la zona (cf. <http://www.tv3.cat/videos/1222959> i http://www.youtube.com/watch?v=RMLPmBj_e1w). Així mateix, han elaborat vídeos infantils a partir dels contes (cf. <http://www.youtube.com/watch?v=HwYGOmQw7ME>).

²⁸ Cf. presentació de l'exposició a <https://www.youtube.com/watch?v=XwgW4Pquuog>.

a través de jocs interactius. La mostra es va inaugurar el juliol de 2013 a Sort i ha viatjat ja per altres pobles de la zona com Esterrí d'Àneu, la Pobla de Segur, Tremp i el Pont de Suert, on es pot visitar actualment. Segons ens han informat els organitzadors, el projecte vol exposar-te també a Lleida i altres ciutats catalanes, en el futur.

5.2. Promoció turística: *Gran Nord*, de TV3

Gran Nord fou una sèrie còmica de TV3 que s'emetia els dilluns a les 21:50h. Va ser estrenada el 7 de maig del 2012 i acabada el 22 de juliol del 2013, amb una durada de dues temporades.



Els protagonistes de la trama eren dos mossos d'esquadra destinats en un petit poble del Pirineu català (a la comarca del Pallars), que es regeix per unes lleis pròpies molt especials²⁹. Els actors més destacats eren l'Aina Clotet, el Roger Coma i el Pep Cruz.

La sèrie va ser gravada al poble de Sorre, que pertany al terme municipal de Sort, al Pallars Sobirà, i altres exteriors dels voltants.

Segons ens ha explicat el mateix Beà, que col·laborà amb l'equip (min. 7:00 – 12:47), els responsables de la sèrie van demanar assessorament lingüístic a Pep Coll i aquest els va adreçar a l'oficina d'estudis lingüístics de la UdL, que va col·laborar finalment dissenyant un model de llengua pallesega adaptat als guions i a cada personatge.

La sèrie va tractar el dialecte d'una manera seriosa, evitant fer-ne ús del fet dialectal com a simple element de comicitat i utilitzar-ho per a fer més creïble la ficció³⁰. Segons

²⁹ Cf. <http://www.tv3.cat/grannord/la-serie>

³⁰ A la sèrie *Lo Cartanyà* (emesa per TV3 en tres temporades, del 2005 al 2007), el dialecte nord-occidental emprat (lleidatà) era un simple element còmic. També trobem un altre exemple (fallit, pel que fa a aconseguir emprar el dialecte) en l'adaptació audiovisual de la novel·la de Jaume Cabré (2004), *Les veus del Pamano* (convertida per TV3 el 2009 en minisèrie de tres capítols). Com recorda Susan M.

Sistac, l'equip que va assessorar lingüísticament la sèrie va voler que el tractament de la llengua fos «un element més, però sense tindre-hi un paper central». En aquesta línia també es posiciona l'escriptor pallarès Pep Coll, que creu que la sèrie «només intenta crear un món nou, coherent i diferent a l'urbanita» i, a més, «ho aconsegueix»³¹.

Es tractà, doncs, d'un intent per a donar a conèixer el pallarès al gran públic (la televisió garanteix una difusió notable) i mostrar que aquest dialecte existeix i és encara ben viu³². De fet, tot i que es tracti d'una sèrie de ficció, la llengua dels habitants d'aquest poble inventat (Nord) s'hi acostava força a la que podem sentir avui dia a la gent de la zona i es contraposa clarament al dialecte català central, parlat pels dos mossos protagonistes.

DiGiacomo, “*en la minisèrie només se sentia el pallarès de tant en tant, en l'accent d'algun alumne de l'escola, cosa que el feia semblar merament una curiositat folklòrica*” (2010:13).

³¹ Cf. Crítiques i opinions al blog *Sort Actual*: <http://sortactual.wordpress.com/2012/05/09/la-serie-gran-nord-debuta-amb-critiques-a-twitter-i-suport-politic/>

³² També es va aprofitar l'audiència per a relançar la zona turísticament amb iniciatives noves. Cf. http://www.lleidatur.com/Portals/2/img/ca/pag/patronat_de_turisme/zona_de_premsa/newsletter/n85/es/noticia7.htm

6. EL FUTUR DEL PALLARÈS

Arribats a aquest punt del nostre treball d'investigació, cal preguntar-se si l'ús del pallarès està garantit a mig o llarg termini.

Un factor que sense dubte hi juga en contra és la despoblació que pateix la comarca des de fa ben bé dues dècades. Els joves ja gairebé no hi viuen a les valls, perquè tan bon punt acaben l'ensenyament bàsic han de desplaçar-se a nuclis més grans, com Tremp o La Pobla de Segur per a continuar els seus estudis. Posteriorment, es veuen obligats a emigrar (per estudis universitaris i cercant feina) a poblacions més industrialitzades com Lleida o Barcelona. Ens trobem, doncs, que els habitants que resten tot l'any a la Vall Fosca constitueixen una població envellida que sí conserva els trets dialectals en la parla quotidiana però que veuen com els seus fills i nets van perdent-los, immersos en un món culturalment i lingüísticament diferent³³.

Les propostes que hem vist als apartats anteriors probablement no seran suficients per a mantenir aquest dialecte com a llengua d'ús habitual en el futur. En la nostra opinió, cal incidir molt especialment en l'àmbit educatiu (si s'ensenya el dialecte a l'escola, quina actitud tenen els docents, quines propostes lingüístiques se segueixen, etc.) i en la difusió i ús que en fan els mitjans de comunicació.

Pel que fa a la situació a l'escola, hem constatat que amb molta freqüència els docents que imparteixen classe a les escoles pallareses no són de la zona i en ocasions fins i tot provenen d'altres territoris, on ni tan sols es parla català nord-occidental. La mobilitat docent en el nostre sistema educatiu provoca que els mestres interins estiguin destinats durant uns mesos (el curs escolar) en alguna escola de la vall i després demanin el trasllat a altres centres educatius menys despoblats (o menys rurals).

Aquesta situació de provisionalitat provoca que el personal docent sovint no s'interessi gaire per emprar (aprendre dels més grans i transmetre al més petits) el pallarès.

³³ Com esmenta encertadament Bosch (2005-2006:21), “*lo dialecte, amb lo seu vocabulari i la seua resposta als estímuls ambientals, era compatible amb una manera de viure i amb una activitat econòmica que han canviat.*”

A més, no hem d'oblidar un altre factor importantíssim: a l'escola se segueix el currículum educatiu establert des del Departament d'Ensenyament de la Generalitat, dintre del procés de normalització del català, i s'ensenya la llengua estàndard, que no té en compte les particularitats dialectals de la zona³⁴. Exceptuant algunes iniciatives puntuals que s'estan duent a terme a les escoles pels més petits, des de l'Associació Cambuleta³⁵, podem afirmar que el pallarès no és present avui en dia a l'escola.

Si l'escola no garanteix la seva transmissió, podem preveure que les noves generacions no podran aprendre en el futur ni el vocabulari i expressions pròpies pallareses ni la morfologia i sintaxi singular d'aquest dialecte, si no és a través de la transmissió familiar de pares a fills, amb el perill de què ja molts pares tampoc parlen pallarès³⁶.

Un segon punt important és el paper que tenen els mitjans de comunicació en la difusió i l'ús del pallarès. No hem trobat, de fet, cap emissora de ràdio, de televisió o diari local que tinguin com a llengua d'ús habitual el pallarès en les seves comunicacions. Ni tan sols un espai restringit, com podria ser algun programa o secció dedicada al dialecte³⁷. Els mitjans de comunicació, en general, tendeixen a l'estandardització de la llengua i fan un ús massiu de la varietat nord-occidental.

Als tres punts citats en aquest apartat (el despoblament, la situació a l'escola i els mitjans de comunicació) cal afegir un altre que incideix negativament en la conservació del pallarès: l'impacte del turisme. Des de fa anys, l'abandonament de la vida rural i de l'economia derivada de la construcció de les grans centrals hidroelèctriques han fet que

³⁴ Bosch va més enllà en la seva crítica al sistema educatiu: "*A les aules s'ensenya bàsicament norma gramatical (morfologia i sintaxi) i es remena un vocabulari artificial de llibres escrits també artificialment com a lectura de classe. [...] A les aules se llegeix vertadera gasòfia.*" (2005-2006: pàg.15).

³⁵ Vid. Apartat 5.1.2. d'aquest treball.

³⁶ En les entrevistes que hem fet la població que més conservava el pallarès era la de més edat: padrins i padrines d'entre 60 i 90 anys. El parlar dels seus fills (que tenen ara entre 40 i 50 anys) ja ha canviat força i el dels seus nets (d'entre 10 i 30 anys), encara presenta menys trets dialectals.

³⁷ Tan l'exemple de Pallars TV (<http://www.lopallars.tv>) com de Pallars Digital (<http://pallarsdigital.cat/>) són anecdòtics i certament no mostren una consideració especial envers el dialecte pallarès.

els ajuntaments de la zona apostin fermament pel turisme, com a via principal d'ingressos.

A través de l'espai promocional de la Vall Fosca a internet³⁸ trobem un ampli ventall d'activitats turístiques recomanades per fer tant a l'estiu com a l'hivern: cicloturisme, excursionisme, barranquisme, esquí, caça, pesca, itineraris artístics, visita al museu de la central hidroelèctrica de Cabdella, telefèric de l'Estany Gento, etc.

La promoció turística comporta una arribada important de visitants durant gairebé tot l'any, que deixen també la seva empremta lingüística a la zona. Els pobles ja no estan tan aïllats com abans i la població que es dedica als serveis turístics (guies de muntanya, hotelers, restauradors, forestals, etc.) s'adreça als nouvinguts en un català estàndard, útil per a l'activitat econòmica que volen desenvolupar. No empren termes pallaresos ni en les seves comunicacions quotidianes amb els visitants ni en la llengua escrita que els serveis per promocionar la zona (pamflets i cartells turístics, cartes de restaurants, etc.).

38 Cf. <http://www.vallfosca.net/turisme.php> i també Galano (2008).

7. CONCLUSIONS

La confecció d'aquest estudi ens ha permès descobrir una zona de Catalunya que sovint pel seu aïllament geogràfic sembla oblidada: el Pallars Jussà i concretament la Vall Fosca. I ens hem volgut atansar a ella d'una manera científica i humana: amb el respecte per la gent que hi viu encara i amb la curiositat pròpia de l'investigador, que vol estudiar una part valuosa d'aquesta societat. Ens hem endinsat, concretament, en l'estudi de la seva parla, de la qual hem anat desgranant a poc a poc tots els seus trets lingüístics peculiars, amb l'objectiu -com dèiem al principi del treball- d'albirar el futur del dialecte pallarès.

Després d'estudiar a fons les entrevistes fetes a la zona, hem basat el nostre estudi en dos parts fonamentals: per una banda, descriure formalment els trets dialectals pallaresos (a tot el punt 4) i, per l'altre, investigar sobre la situació sociolingüística del pallarès, per tal de veure les iniciatives que s'estan portant a terme per a la protecció de la llengua pròpia (a tot el punt 5). El punt 6 del present treball ens ha servit per a tenir una visió general sobre l'ús actual de la llengua i el futur -previsible- del pallarès. És el moment, doncs, d'arribar a unes conclusions finals sobre tot el que hem anat tractant fins ara.

Hem descobert que el pallarès és un dialecte complex, viu -tot i ser conservat sobretot gràcies a la gent més gran- i perfectament vàlid per a la comunicació quotidiana. Ens ha sorprès la quantitat de vocabulari originari i exclusiu que encara s'empra avui dia en la parla oral, les seves formes verbals peculiars (especialment els imperfets d'indicatiu) i la morfologia nominal específica que caracteritza aquest dialecte. Es conserven molts trets antics i originals, que es continuen utilitzant per a designar la realitat diària. Hom sent parlar amb tota naturalitat de *trumpfes amb tavelles*, de *garotes*, de *volianes*, de *minairons orcs o fatos* i de *gats furros*.

I tota aquesta riquesa lingüística, cal insistir, és en mans dels padrins i padrines de les valls pallareses. Paral·lelament, veiem que hi ha tota una franja de població (els fills que ara tenen entre 30 i 50 anys, esdevinguts ja gairebé visitants de cap de setmana o de vacances d'estiu) que ja no conserva la parla pallaresa, sinó que per causes de

l'emigració i la despoblació han adoptat les variants del català nord-occidental, l'oriental o bé l'estàndard per a la seva comunicació personal.

Segurament aquesta massa de població (que és molt important en nombre) ja no emprarà mai el pallarès en les seves relacions i entorns laborals o d'oci, però sí conserven tot un llegat de lèxic i expressions que relacionen amb una llengua antiga, útil i estimada per ells, perquè era la llengua d'ús habitual dels seus pares.

Aquesta generació actualment està promovent iniciatives populars per a recuperar la llengua, basades sobretot en les noves tecnologies. A través de les xarxes socials (Facebook) es troben, s'organitzen a l'entorn de la llengua i comparteixen la varietat i riquesa del seu dialecte. Són ells qui, a més, fomenten activitats tan decisives, al nostre parer, com les de Cambuleta. Només cal recordar la tasca que fa aquesta associació sense ànim de lucre, per tal que els nens més petits aprenguin pallarès a través dels contes. Aquí tenim la clau del futur del pallarès: en les noves generacions i en l'interès particular que tenen els seus pares perquè aprenguin a fer servir paraules, expressions i formes de dir pròpies de la zona, malgrat els impediments que -moltes vegades- tenen per part del propi sistema educatiu o els mitjans de comunicació.

La voluntat del poble (de les persones particulars) serà finalment la força que faci decantar la balança cap al ressorgiment del dialecte o cap al seu abandó més absolut.

Certament, les institucions públiques sembla que no estan per la labor d'ajudar en aquest projecte. L'any 2004, un grup de diputats del Grup Parlamentari de Convergència i Unió va presentar una Proposició no de Llei³⁹ per la protecció del dialecte pallarès, argumentant que era "una de les varietats més fràgils i amenaçades de la nostra llengua". Aquesta Proposició no de Llei instava el Govern a enregistrar un mínim de 500 converses de gent major de 80 anys del Pallars amb l'objectiu d'aconseguir una fonoteca d'aquest dialecte. També demanaven que s'establissin beques àmpliament dotades per incentivar tesines, tesis doctorals i treballs de fi de carrera partint d'aquest dialecte entre llicenciats i estudiants de filologia catalana. I, per últim, instaven al Govern a presentar, abans de sis mesos, una planificació de materials didàctics de lectoescriptura adequats per als alumnes de cicle inicial, per tal d'incorporar el lèxic dialectal a la seva parla quotidiana.

³⁹ Cf. http://www.ciu.cat/fitxa_noticies.php?news_ID=648 (consultat 1 de maig de 2015).

Sobre els resultats d'aquesta proposta no n'hem sabut res més. És a dir, tot ha quedat en una bonica proposta d'intencions, però sense que s'hagi pres cap mesura real, per part de les autoritats polítiques.

La difusió del pallarès no ha avançat precisament gràcies als nostres polítics, ans el contrari. Els propis parlants estan ajudant a que el dialecte no es perdi i a que el seu coneixement arribi a més gent: el grup de Facebook *parlapallarès.cat* compta ja amb més de 700 membres, que prenen consciència de la importància de recuperar paraules en pallarès. L'associació Cambuleta, com esmentàvem més amunt, està fent una feina de difusió molt important, apropant el dialecte al públic català, amb la seva exposició itinerant. A més, ha portat els seus contes infantils a diverses escoles, que ja els utilitzen a les classes per a què centenars de nens coneguin el pallarès i el seu ús quedi normalitzat.

L'escriptor Pep Coll, ara fa més de vint anys, dubtava seriosament de què la salvació i pervivència del dialecte depengués de la voluntat dels propis parlants⁴⁰. Després de les investigacions i les descobertes que hem fet amb la confecció d'aquest treball, podem concloure que la pervivència i el futur del pallarès està *exclusivament* en les mans dels seus parlants i mentre la voluntat de seguir-ho parlant hi sigui, continuarem sentint parlar pallarès.

⁴⁰ Coll (1991:110).

BIBLIOGRAFIA

- BOSCH, J.M. (2005-2006), *L'àrea de llengua i els recursos dialectals. El dialecte pallarès als centres escolars*. (Memòria de llicència retribuïda. Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, Departament d'Educació).
- BRINGUÉ, L.; FEBRER, V. (2007), *Vallferrera: lo parlar i molt més*, Àreu, Lo Tamarro.
- COLL, P. (1991), *El parlar del Pallars*, Ed. Empúries, Barcelona.
- DIGIACOMO, S. M. (2010), “*Quines veus del Pamano?*”, *L'Avenç*, 354 (febrer), pp. 12-13.
- GALANÓ, S. (2008), *Itineraris a peu per la Vall Fosca*, Cossetània Edicions, Valls.
- LLOP, A. (2013) *La negació en pallarès: sintaxi de l'adverbi cap*. Treball final del Màster d'Estudis Avançats en Llengua i Literatura Catalanes Universitat de Barcelona- Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- RAMONEDA, R. (coor.), *Aïna, Vocabulari temàtic del dialecte pallarès*, Grup d'Estudis de Llengua i Literatura de Pont i del Pirineu, 2007
- REÑÉ, J. (2011), *Estudis de dialectologia catalana, Volum XXVII. Dedicat a la comarca del Pallars Sobirà*. Edicions Palestra.
- SISTAC, R. (1998), *El català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- VALLÉS, C. I MOTLLÓ, N. (2009), “Projecte «Aixalda». Estudi integral del dialecte pallarès”, *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Lleida, Volum I, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.



- VENY, J. (1985), *Introducció a la dialectologia catalana* . Barcelona : Enciclopèdia Catalana.
- VENY, J. (2002), *Els parlars catalans*, Moll, Palma de Mallorca.
- VILANOVA, A. (2009), *El parlar d’Ainet de Besan* (Vallferrera) publicat online a <http://www.recercat.cat/handle/2072/43848>.



BIBLIOGRAFIA DIGITAL CONSULTADA







- *Associació Cambuleta* (<http://www.cambuleta.cat/>) i grup Parlapallarès (Facebook): <https://www.facebook.com/groups/293732400734860/?fref=ts>
- *Atles Lingüístic de la Península Ibèrica (ALPI)*, edició online a http://westernlinguistics.ca/alpi/more_info.php (data de consulta: 1/5/2013)
- CARRERA-SABATÉ, J. I VIAPLANA, J. (ed.): *Corpus Oral Dialectal (COD). Textos orals del nord-occidental*. Dipòsit Digital de la UB: <http://www.ub.edu/ccub/> (data de consulta: 1/5/2013)
- COLL, P. (2012), “Afinant la brúixola de Gran Nord”, article del 31/5/2012 a *Núvol. El digital de cultura*. <http://www.nuvol.com/opinio/afinant-la-bruixola-de-gran-nord/> (data de consulta: 11/08/2013)
- *DICCIONARI ONLINE DE PALLARÈS* (<http://parlapallares.cat/>) (data de consulta: 1/3/2014)
- *DOCUMENTAL “Les Valls d’Àneu i el pallarès”*: <https://www.youtube.com/watch?v=hUuVjhst0xU> (data de consulta: 2/2/2014)
- *NOTÍCIA SOBRE PROPOSTA NO DE LLEI DEL GRUP PARLAMENTARIM DE CIU*: http://www.ciu.cat/fitxa_noticies.php?news_ID=648 (data de consulta: 2/2/2014)

ANNEXOS: QÜESTIONARIS LINGÜÍSTICS






| | | | | | | | |
|----------|---|--|---|--|--|---|--|
| 1 | Nom informador/a Data enquesta Durada enquesta | Hermínia Canut Roca 22/9/2013 29:30min. | Maria Sabater Rius 22/9/2013 42:35 min. | Jesús Soldevila Hereu 28/9/2013 49 min. | Maria Teresa Nasa Sant 29/9/2013 44:19 min. | Navidad Escrivà Jordi 29/9/2013 1h:1min. | Francisca Bruna 29/9/2013 1h.:10min. |
| 2 | Edat | 93 | 81 | 72 | 67 | 97 | 81 |
| 3 | Poble | Pobleta de Bellveí | Puigcerber (viu a la Pobleta fa 30 anys) | Espui | Pobellà | Guiró | Senterada |
| 4 | Pare de | Pobleta de Bellveí | Puigcerber | Espui | Molinos | Guiró | Estais |
| 5 | Mare de | Pobleta de Bellveí | Puigcerber | Espui | Pobellà | Guiró | Senterada |
| 6 | Marit/dona de | Pobleta de Bellveí | Balaguer | Espui | Pobellà | Guiró | No s'ha casat |
| 7 | Instrucció? | NO | NO | NO | NO | NO | NO |
| 8 | Ofici | Modista | Mestressa de casa | Treballador de FECSA i ramader | Pagès | Mestressa de casa | Pagès |
| 9 | Servei militar? | NO | NO | 43 Sí, a Ceuta | NO | NO | NO |


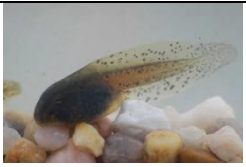



| | | | | | | | |
|----|---|-------------|----------------------|--|---|--------------|---|
| 10 | Estades fora? | A Barcelona | NO | NO | Sí, Barcelona | Sí, a França | NO |
| 11 | Viatges llargs? | NO | Madrid, València | Sí, a Cuba | Sí, País Vasc | NO | NO |
| | <i>Paraules del cos (diverses respostes)</i> | | | | | | |
| 12 |  | | Cara, cap, nas, boca | El cap, lo cervell, les ulls, la boca, la llengua, la cara, el nas, barba i bigoti, panxell , genoll | Els ulls, oïdos, olfato, gust, llenga , dentadura, llàbits, paladar, barba, peques | | Cervell, les ulls, les orelles, dentadura, boca, les colzes, melic |
| | <i>Accions del cos</i> | | | | | | |
| 13 |  | | Asternudá | Asternut | Astornut | | Astornut |

| | | | | | | | |
|--------------------|---|--|---------------------|--------------------------------------|---|--|--------------------------------|
| 14 |  | | Singlot | Sanlluc | Sanlluc | | Hipo |
| 15 |  | | Vomitá | Arrojá, ortxegá | Vomitá | | Vomite (vomitar) |
| 16 |  | | Mocar-se | Mocar-se | Mocant-se | | Mocar-se |
| 17 |  | | Roncá | Roncá | Roncá | | Roncá |
| <i>Els colors</i> | | | | | | | |
| 18 |  | | Blau, verd, vermell | Blau, verd, groc, lil.la, taronja | Groc, verd, blau, lil.la, rosat, ataronjats | | Verd, blau, granate, lil.la |
| <i>Els animals</i> | | | | | | | |






| | | | | | | | |
|----|---|--|-----------------|--------|------------|--|---------------------|
| 19 |  | | Voliana, paloma | Paloma | Papellona | | Papallona |
| 20 |  | | Moskit | Moskit | Moskit | | Moskit |
| 21 |  | | Puçes | Pulses | Pulses | | Pulses |
| 22 |  | | Sècca o paparra | Séca | Creixénces | | Seques, paparres |
| 23 |  | | Polls | Polls | Polls | | Polls |
| 24 |  | | Cargol | Cargol | Caragol | | Cargol |






| | | | | | | | |
|----|---|--|--|--------------------------------------|--------------------------------------|--|--------------------------------------|
| 25 |  | | Marieta, mariquita <i>(però no ho sap bé)</i> | Marieta | Marieta | | Marieta |
| 26 |  | | Saltamontes, llangosto | Llangosta | Llangosta | | Llangost |
| 27 |  | | <i>No ho sap</i> | Cuques de llum | <i>No ho sap</i> | | Llumeta |
| 28 |  | | <i>No ho sap</i> | <i>No ho sap</i> | <i>No ho sap</i> | | <i>No ho sap</i> |
| 29 |  | | Aranya, Taradanys (el fil) | Aranya, Taradanys (el fil) | Aranya, Taradanys (el fil) | | Aranya, talaranya (el fil) |
| 30 |  | | Cucaratxa | Escarabat | Cuca negra, escarbat | | Escarabat |






| | | | | | | | |
|----|---|--|------------------------------|---------------|------------------|--|-------------|
| 31 |  | | Cuc | Cuc | Cuc | | Cuc |
| 32 |  | | Fornigues | Fornigues | Fornigues | | Fornigues |
| 33 |  | | Sangardall | Sangardall | Sangardall | | Llangardall |
| 34 |  | | Vidriol, escursó, culobre | Serp, culobre | Serp, colobres | | Serp |
| 35 |  | | Mursielago | Murisec | <i>No ho sap</i> | | Murisec |






| | | | | | | | |
|----|---|--|------------------------|-------------------------|--------------------------|--|-----------------------|
| 36 |  | | Rana, galapat, granota | Galapat | Sapo, granota | | Granota, sapo |
| 37 |  | | Cullereta | Cullereta | No ho sap (ranetes?) | | Cullereta |
| 38 |  | | Asquirol | Asquirol | Asquirol | | esquirol |
| 39 |  | | Rata (paniquella) | Rata (sallarda) | Rata (que <i>raupa</i>) | | Rata |
| 40 |  | | Jabalí | Jabalí, porc fer | Jabalí o porc fer | | Porc fer, porc senglá |




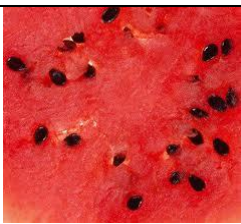

| | | | | | | | |
|----|---|--|-------------------------------------|--|---|--|---|
| 41 |  | | Ocells | Moixons | Moixonets, pardals | | Moixons |
| 42 | <i>Els jocs (de petit)</i> | | <i>A cuc</i> | <i>A cuc, a patacons,</i> <i>al xaranco</i> | <i>Saltar a corda,</i> <i>parxís, a cartes</i> | | <i>A rengleta feta,</i> <i>a cuc, a boles,</i> |
| 43 |  | | | Bitlles | Bitlles | | Bitlles |
| 44 |  | | | Petanga | Petanka | | Petanka |
| 45 |  | | | Baldufa | Baralluga | | No ho sap (però no li diu “baldufa”) |
| 46 |  | | Columpi, (un nen que es balança) | Balancí, columpio | Es ronxe, balancí | | Columpi, columpiar-se |





| | | | | | | | |
|------------------|---|--|---|-----------------|---|--|---------------------------|
| 47 |  | | Cabosseta | Cambusseta | Capbusseta | | Voltereta, cabusseta |
| <i>El menjar</i> | | | | | | | |
| 48 |  | | Cuina | Cuina | Cuina | | Cuina |
| 49 |  | | Pebre, timonet , lloré, orengue | Pebre, canyella | Pebre, sal, colorant, lloré, joliverd | | Pebre, julivert, lloré |
| 50 |  | | Bitxetes | Bitxetes | Bitxetes | | Corralets, bitxos |
| 51 |  | | Lloré | Lloré | Lloré | | Lloré |






| | | | | | | | |
|----|---|--|------------------|------------|-----------|--|-----------|
| 52 |  | | Arròs | Arrós | Arròs | | Arròs |
| 53 |  | | Vi [bi] i raïm | Vi [binet] | Vi [bi] | | Vi [bi] |
| 54 |  | | Ametlles | Ametlles | Ametlles | | Ametlles |
| 55 |  | | Anous | Nous | Nous | | Nous |
| 56 |  | | <i>No ho sap</i> | Castanyes | Castanyes | | Castanyes |






| | | | | | | | |
|----|---|--|----------------|---|--------------------------------|--|--|
| 57 |  | | | Pèra, raïm, poma, taronja , maduixa | Poma, préssec, limona, raïm | | Pères, pomes, llimones, tomata, raïm |
| 58 |  | | Abricoc | Albaricoc | Albercoc | | Albricoc |
| 59 |  | | Prunes | Pruna | Prunes | | Prunes |
| 60 |  | | Mangranes | Mangranes | Mangranes | | Mangranes |
| 61 |  | | Maduixes | Fragues | Maduixes, fragues | | Maduixes |






| | | | | | | | |
|----|---|--|---------------------------|----------|--|--|----------|
| 62 |  | | Cireres (cascabellico) | Cireres | Cireres | | Cirera |
| 63 |  | | Figes | Figes | Figes | | Figa |
| 64 |  | | Préssec | Préssec | Préssec | | Préssec |
| 65 |  | | Néspres, nísperos | Níspero | Néspre | | Néspre |
| 66 |  | | Garrofes | Garrofes | Garrofes (<i>però no les coneix</i>) | | Garrofes |


| | | | | | | | |
|----|---|--|------------------|------------------|------------------|--|------------------|
| 67 |  | | Mores | Jordons, gerds | Mores | | Gerds |
| 68 |  | | Carbassa | Carbassa | Carbasses | | Carbassa |
| 69 |  | | Royol | Ronyol | Riol | | Moll |
| 70 |  | | Pipes | Grans, pepites | Llaor | | Llaor |
| 71 |  | | <i>No ho diu</i> | <i>No ho diu</i> | <i>No ho diu</i> | | <i>No ho diu</i> |

| | | | | | | | |
|----|--|--|--|---|--|--|---|
| 72 |  | | Conserva | Mermelada | Mermelada | | Mermelada |
| 73 |  | | Albergúnia | Albergúnia | Asbergúnia | | Asbergúnia |
| 74 | Quines verdures veu?  | | (lo) bròquil, pastanaga, llimones, àpit, cèba, porro, coliflor | Àpit, bròquil, garrotes , ceba, carbassa, tavelles | Àpit, porro, garrotes, ràvens , pebrot, coliflor, ceba | | Bròquil, ceba, carbassa, pastanaga, pebrot, àpit |
| 75 |  | | Espàrregs | Espàrregs | Espàrregs | | Espàrregs |

| | | | | | | | |
|----|---|--|-------------------------|---------|----------|--|---------|
| 76 |  | | Ulives | Ulives | Ulives | | Ulives |
| 77 |  | | All (<i>les alls</i>) | Alls | Alls | | All |
| 78 |  | | Calçòts | Calçòts | Calçòts | | Calçòts |
| 79 |  | | Patates | Trumfes | Patates | | Patata |
| 80 |  | | Tomata | Tomata | Tomàquet | | Tomata |

| | | | | | | | |
|----|---|--|--------------------------------|-------------------------------|-------------------------------|--|-----------------------------|
| 81 |  | | Mongeta, tavella | Tavelles | Mongeta tendra | | Mongeta, tavella |
| 82 |  | | Pastanaga | Garrotes | Garrota, pastanaga | | Garrota |
| 83 |  | | Faves | Faves | Faves | | Faves |
| 84 |  | | Blat de moro, pinyes | Blat de moro, pinya | Blat de moro, pinya | | Pinya |
| 85 |  | | No hi ha, només truites | No hi ha, només truites | No hi ha | | No hi ha (<i>lo peix</i>) |

| | | | | | | | |
|----|---|--|-------------------------------|-------------------------------|-------------------------------|--|-------------------------------|
| 86 |  | | Txocolate | Txicolate | Txocolate/Txicolate | | Txocolate |
| 87 |  | | Pastís, torrons | Polvorons | <i>No sap el nom</i> | | Polvorons |
| 88 |  | | Gelats | Gelats | Gelats | | Gelats |
| 89 |  | | Canalons, Beixamel | Canelons, Beixamel | Canalons, Beixamel | | Canalons, Baixamel |
| 90 |  | | Samfanya | Samfaina | Bareja, xamfaina | | Samfaina |

| | | | | | | | |
|----|---|--|---------------------------------------|--|---|---------------------------------------|---|
| 91 |  | | Asmorzá, diná, brená , sopá | Asmorzá, diná i sopá (brená no en fa) | εsmorzá, diná, sopá | | Asmorzá, diná, [brená] sopá |
| 92 | <i>La vida en aquest poble ha canviat molt de quan vostè era petit/a?</i> | Sí, que ha canviat, la gent no són coneguts, ara. Abans era més familiar | | Lo 100%, sí, ha canviat. Abans hi havien 30 famílies i a l'hivern queden 10-11 persones. Els fills s'han anat a treballar fora. Joves no en venen... Fa 27 anys que no ha nascut un crío. Ara no hi ha res a fer (si no tens bèsties). Diu que el projecte de les pistes hagués salvat tota la vall. | Sí, abans es feia tot a mà, era més pesat. Abans hi havia més gent. Ara només hi ha 5 cases fixos a l'hivern. | Sí, molt. Ja no hi ha gent jove aquí. | Sí. Abans el poble era més petit i hi havia més coses (4 botigues, sabater, pastisser). Han marxat fora perquè no hi ha feina. Ara són uns 60 a l'hivern. |

| | | | | | | | |
|----|---|--|--|---|---|--|---|
| 93 | <i>Quines són les festes més importants que se celebren al poble?</i> | La fira del bestiar amb vaques, ovelles, corders | Ens parla de la fira del bestiar, de la Pobleta. | La festa major (3r. diumenge de setembre, però l'han canviat a l'agost) | Avui és Sant Miquel (el patró del poble); la festa major ara la fan pel juny. | | Lo Carnaval, Reis, Corpus, lo 28 de juny Sant Víctor (patró del poble) |
| 94 | <i>Què pensa de la seva pròpia manera de parlar? Creu que la canalla parla menys el pallarès que abans?</i> | | Ella diu que els nens encara parlen pallarès (la seva neta parla igual que ella). La seva filla diu el mateix, tot i que hi ha paraules que ja no les diuen la canalla, perquè s'han perdut. | Creu que els d'aquí no canvien la manera de parlar (però depèn). Sap que tenen moltes paraules diferents. Coneix un senyor d'Esterrí d'Àneu tenen paraules diferents. | A Lleida tenen una altra "deixada". Al Sobirà també parlen diferent. (ella nota paraules diferents). Ella creu que quan venen aquí, parlen com sempre. I als nés també els hi transmeten, tot i que també agafen la part d'allà on viuen. | Veü que hi ha diferències de pronúncia entre lo solà i la coma (l'altra banda de la vall). | Creu que la gent del poble parla igual que sempre. Els fills del poble continuen amb la manera de parlar pròpia. A Tremp nota que tenen un altre parlar. A Peramea i a Esterii diuen "caldera". |